

1800–1925 között született orvosok és gyógyszerészek élettartamának elemzése

Ellentétes trendek

Elsőként a nemzetközi és a hazai szakirodalomban összehasonlító történelmi demográfiai vizsgálatot végeztünk a magyar orvosok és gyógyszerészek élettartamának alakulásáról az 1800–1925 között születettek mintájában.

Magyarországon az 1964–2010 közötti morbiditási és/vagy mortalitási adatok (nem reprezentatív mintákon végzett) vizsgálata egybehangzóan azt jelezte, hogy a 40 évesnél idősebb magyar orvosok morbiditási/mortalitási mutatói kedvezőtenek, illetve a mortalitás felülmúlja a lakosság megfelelő korcsoportjaiban megfigyelt értékeket. Kiváltó okként a szakirodalom az orvosi hivatással nagyon gyakran együtt járó, feldolgozatlan sorozatos stresszhelyzeteket, szerepkonfliktusokat, ügyleteket, az állandó készenléteket, az anyagi problémákat nevezi meg, amelyek összefoglaló néven kiégési (burnout) szindrómaként írhatók le.

Az orvosokkal szemben egy másik diplomás egészségügyi hivatás művelőiről, a gyógyszerészekről ez idáig sem a nemzetközi, sem a hazai szakirodalom nem közölt mortalitási (és/vagy morbiditási) adatokat. Célul tűztük ki, hogy összehasonlító történelmi demográfiai vizsgálat keretében tekintsük át a magyar orvosok és gyógyszerészek élettartamának alakulását az 1800–1925 között születettek mintájában. Az 1925-ös végpontot azért választottuk, mert nagyon kevés – a felmérés eredményeit érdemben nem befolyásoló – kivétellel az adott évben születettek 90 évesnél fiatalabban távoznak el az élők sorából, így ekkor már vizsgálhatók az egyes életkortartományokban elhunytak arányai és mortalitási rátái.

MÓDSZEREK

Mintánk orvosélettartam-adatainak (n=1134) döntő részét Kapronczay Károly: *Magyar orvoséletrajzi lexikon* című kötetének teljes feldolgozásával nyertük (n=1083). Tekintettel arra, hogy e kötet szakmai szerkesztése a 2000-es évvel alapvetően lezárult, az 1925-ig született és 2000–2015 között elhunyt orvosok élettartamadatait a Medline-ban, orvosegyetemünk és a Magyar Tudományos Akadémia, valamint szaklapok honlapján közölt nekrológok, továbbá személyes közlésekből és az interneten fellelhető egyéb forrásokból vettük át (n=51). A gyógyszerészek élettartamadatait Szmodits László: *Híres magyar gyógyszerészek lexikona* című folyamatosan aktualizált online életrajzi lexikonából, valamint a szerző további személyes közléseiből származnak (n=412).

Csak a férfiak és csak a természetes halállal elhunyt személyek adatait dolgoztuk fel, vagyis kizártuk a nőket, és legjobban tudásunk szerint az ön-

gyilkosságot elkövetőket, a háborúk, a holokauszt és a balesetek áldozatait. Mintáink nem reprezentatívak, csak a neves(ebb) magyar orvosok-gyógyszerészek adataira korlátozódnak. Közöttük értelemszerűen főként a 40 év alatti korosztályok jelentősen alulreprezentáltak. A „neves(ebb)” szakember fogalma nem definiálható egyértelműen, hiszen a mintákban szereplők rendkívül eltérő területeken tevékenykedtek és szereztek ismertséget, a szakmapolitikától kezdve az elméleti kutatásokon át a klinikumig, illetve az oktatásig. Reprezentatív adatok hiányában nem ismeretes, hogy ezek a tényezők milyen mértékben torzítják az eredményeinket.

EREDMÉNYEK

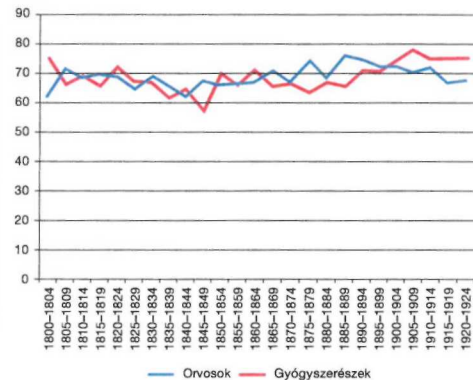
Az orvosok átlagos élettartama az 1800-tól 1885-ig születettek esetében jellemzően 70 év alatt mozgott, és az 1824–1845 közötti születésűeknél jelentősen csökkent is (69,2 évről 62 évre). Ezt 1864–1889 között jelentős emelkedés követte (67,2 évről 75,4 évre), majd ettől az időszaktól (1885–1889-től) 1919-ig ugyanakkora mértékű csökkenés következett be (75,4 évről 67,2 évre), ami nem változott lényegesen az 1924-ig bezárólag születetteknél sem (67,5 év).

A gyógyszerészek átlagos élettartama 1860-ig lényegében azonos az orvosokéval (1855–1859 között az orvosok átlagos élettartama 66,4 év, a gyógyszerészeké 66 év), majd 1860-tól különbség alakul ki az orvosok javára, míg a gyógyszerészeké 1890-ig gyakorlatilag stagnál (1885–1889 között 65,8 év, miközben az orvosoké 75,4 év). Ezután viszont, 1890–1909 között jelentős emelkedés következett be 65,8 évről 78,5 évre, amely 1924-ig kissé csökkent 75 év körülire. Megfigyelhető tehát, hogy a XIX. század

A hivatások közti eltérések 1860 után válnak szignifikánssá, amikor is az orvosoknál először enyhén növekedés, utána viszont nagyobb mértékű csökkenés látható. A gyógyszerészeknél épp ellenkezőleg, először enyhén csökkenés, majd nagyobb mértékű növekedés látható. 1900 után a két hivatásban látható tendenciák egyformák.

Az orvosoknál nagyobb a halálzási arány a fiatalabb korszakok között (40 és 59 éves kor között), mint a gyógyszerészeknél, és ez megfordul az idősebb korszakokban, ahol a gyógyszerészeknél magasabb az arány (főleg 70 év fölött). Különösen jól látszik ez az 1890 utáni időszakban.

1. ábra. Az 1800–1925 között született orvosok és gyógyszerészek élettartamának (években kifejezett) grafikus ábrázolása a születési év függvényében

MEGÁLLAPÍTÁSOK

Az orvosok átlagos élettartama a XIX. században 1895-ig jellemzően 70 év alatt mozgott, és 1824–1845 között jelentősen csökkent is (69,2 évről 62 évre). Ezt 1864–1889 között jelentős emelkedés követte (67,2 évről 75,4 évre), majd ettől az időszaktól 1919-ig lényegében ugyanakkora mértékű csökkenés következett be (75,4 évről 67,2 évre), ami nem változott lényegesen az 1924-ig bezárólag születetteknél sem (67,5 év).

A gyógyszerészek átlagos élettartama 1860-ig lényegében azonos az orvosokéval (1855–1859 között az orvosok átlagos élettartama 66,4 év, a gyógyszerészeké 66 év), majd 1860-tól különbség alakul ki az orvosok javára, míg a gyógyszerészeké 1890-ig gyakorlatilag stagnál (1885–1889 között 65,8 év, miközben az orvosoké 75,4 év). Ezután viszont, 1890–1909 között jelentős emelkedés következett be 65,8 évről 78,5 évre, amely 1924-ig kissé csökkent 75 év körülire. Megfigyelhető tehát, hogy a XIX. század

Táblázat. A biztosítottak számának alakulása Magyarországon 1885–1947 között

Év	Biztosítottak száma (fő)	%-ában
1885	147 000 ¹	0,9
1891	447 000	2,6
1900	594 000	3,1
1903	634 000	3,3
1911	1 165 000	5,5
1913	1 204 000	6,3
1915 ²	835 000	4,4
1927 ³	2 000 000	24
1931	2 200 000	25
1938	2 800 000	31
1947	3 000 000	33

¹kivéve ipartestületi pénztárak;

²1915-ig összes betegséggyógyító pénztár együttes évi biztosítottlétszáma;

³1927-től csalátagokkal együtt

végétől az orvosok és a gyógyszerészek átlagos élettartamában ellentétes trendek zajlottak: a gyógyszerészek élettartama a XX. század első negyedében kb. 75 évre emelkedett, míg az orvosoké valamivel több mint 67 évre csökkent.

Az 1920–1924-ben született magyar orvosok kb. annyi ideig éltek, mint a több mint a 100 évvel korábban, 1810–1814 között születettek. A mortalitási rátákból kiolvasható, hogy ezért alapvetően a 40–60 év közötti orvosok fokozottabb mortalitása felelős a gyógyszerészekéhez képest.

Eredményeink összhangban vannak a szakirodalomban leírtakkal. Így Balog a hazai orvosok halálzását 1960–1964 között megvizsgálva megállapította, hogy a 40–59 éves, de különösen a 60–69 éves férfi orvosok halandósága lényegesen felülmúlja a lakosság megfelelő korcsoportjainak halandóságát, főként a kiugróan magas szívinfarktus-halalozás következtében. A Balog által vizsgált korosztály megfelel az 1890–1920 körül születetteknek, akiknél saját adataink is a korábban születettekhez képest már relatív élettartam-csökkenést és az adott életkorcsoportokban fokozott mortalitást jeleznek. Ugyanakkor hangsúlyozzuk, hogy a korábbi vizsgálatokhoz hasonlóan a mi mintáink nem reprezentatívak, hanem csak a neves(ebb) magyar orvosok-gyógyszerészek adataira korlátozódnak. Reprezentatív adatok hiányában nem ismeretes, hogy az esetleges torzító tényezők (a főként a 40 éves életkor alatti korcsoportok alulreprezentáltsága, illetve hiánya, valamint a „nevesebb” státusból adódó potenciális élettartam-különbségek) milyen mértékben torzítják az eredményeinket.

Az 1885–1889-től született orvosok esetében megfigyelhető élettartam-csökkenés logikus magyarázata – összhangban a szakirodalomban a későbbi időszakokra leírt kiégési szindrómával – az lehet, hogy az ekkor és később született orvosok már akkor kerültek

a pályájukra, amikor a társadalombiztosítás egyre nagyobb arányokat öltött. Mutatja például a társadalombiztosítás jelentőségének emelkedését a betegellátásban, hogy az Országos Társadalombiztosítási Intézet (OTT) szakorvosi rendelőintézeiben, főleg a fővárosiakban a zsúfoltság az évek során egyre növekedett. Míg 1934-ben 517 orvos működött, 1942-ben már 538 szakorvos, ugyanakkor az évi betegforgalom 3,6 millióról 6 millió fölé emelkedett. Az általános orvosi ellátást 1928-ban 1326 orvos látta el, a vállalati pénztáraknál ekkor 202 orvos működött. Míg az 1920-as években 1 körzeti orvosnak 1-2 órás rendelés alatt 8-9 beteget, addig a 30-as évek végén 20-30 biztosítottal kellett ellátnia. Egy betegre 4-5 perc jutott.

Az 1930-as évek végére az 1880-as évek második felében született orvosok az 50-es életkor köré, illetve fölé jutottak, ami a cardiovascularis kockázat szempontjából már fokozott veszélyeztetettségű. A kiégési szindrómában is szerepet játszó tényezők (a nagy munkahelyi nyomással kapcsolatos stresszhelyzetek) ekkor – és ezt követően még inkább – már jelen voltak az orvosok napi munkájában.

Összességében adataink alátámasztják a magyar orvosok élettartamának jelentős csökkenését az 1885–1889, illetve 1925 közötti időszakban születettek esetében, azon generációknál, amelyek végig dolgozták és végigélték a XX. századot. Eredményeink magyarázhatók az egészségügyi tömegellátás talaján kialakult, a szakirodalomban leírt kiégési szindróma megjelenésével.

(A szakirodalom és a hivatkozások jegyzéke szerkesztőségünkben elérhető.)

DOBSON SZABOLCS,¹
KAPRONCZAY KÁROLY,¹
SZMODITS LÁSZLÓ,¹ SINGER JÚLIA¹

¹Magyar Gyógyászattörténelmi Társaság;

²Accelioris Kutatásszervező és Tanácsadó Szolgáltatási Kft.